

хисту мирних жителів, які перебували під загрозою нападу в своїй власній країні.

30 березня 2011 Рада Безпеки ООН ухвалила резолюцію 1975, засуджуючи порушення прав людини, здійснених прихильниками колишнього і новообраного президентів Кот-д'Івуару Лорана Гбагбо і Алласана Уаттара. В резолюції наголошувалось на «зобов'язанні кожної держави захищати мирних жителів».

В резолюції 2014 від 21 жовтня 2011 Рада Безпеки вказувала на порушення владою Ємену прав людини та відкрито закликала уряд Ємену до прямого обов'язку захищати своє населення.

У резолюції 1996 від 8 липня 2011 Рада Безпеки заснувала миротворчу місію ООН у Південному Судані, однією з цілей якої було надавати консультації та допомагати уряду виконувати свої зобов'язання по захисту громадян.

Отже, сумний досвід «гуманітарного» втручання в 1999 році в Югославії та бездіяльність міжнародного співтовариства під час подій в Руанді в 1994 р. змушують шукати збалансовану концепцію, метою якої є власне захист людини від найтяжчих злочинів, чинити які може і власна держава. Можливо з часом такою концепцією стане «відповідальність за захист», яка вже є більше ніж концепцією, але поки що не нормою міжнародного права.

Паліюк В. П.

доцент, Миколаївський комплекс Національного університету «Одеська юридична академія»

СПРАВЕДЛИВА САТИСФАКЦІЯ В КОНТЕКСТІ СТ. 41 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Загальні положення. Відомо, що норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) містять не «арифметизований» [4, с. 13] перелік прав людини та форми їх реалізації, а оціночні «норми–параметри, які представляють вищі принципи європейського правопорядку» [2, с. 67]. Характерно, що їх зміст з'ясовується Європейським судом з прав людини (далі – Євросуд) через традиційні способи тлумачення: текстуальний (покликаний двомовністю тексту Конвенції), цільовий (телеологічний) та еволюційний. Останні два способи ще називають «динамічним

тлумаченням Конвенції» [6, с. 22], що надає їй можливість бути «живим організмом» щодо захисту прав людини. Беззаперечно — це має відношення і до положень ст. 41 Конвенції (справедлива сатисфакція).

Умови застосування ст. 41 Конвенції, як вбачається з практики Євросуду, поєднуються із нормами ст. 13 Конвенції (право на ефективний засіб юридичного захисту). Так, в ухвалі щодо прийнятності заяв у справі «Гайдук та інші проти України» (2002) Євросуд зазначив, що ст. 13 Конвенції гарантує наявність у внутрішній правовій системі засобів захисту, які дають змогу забезпечувати права та свободи згідно з Конвенцією. В свою чергу, компетентна національна інстанція наділяється правом розглянути скаргу з посиланням на Конвенцію, а також присудити відповідну компенсацію у разі, якщо для цього є підстави.

Положення ст. 41 Конвенції, на відміну від ст. 13 Конвенції, має посилання на надання стороні справедливої сатисфакції з врахуванням наступних обставин.

1. Якщо Євросуд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї відносно будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб (ст. 34 Конвенції). В протилежному випадку особа не вважається потерпілим. Наприклад, Євросуд, відхиляючи заяву Тімотієвича Д. проти України (2003), зазначив, що застосування та тлумачення внутрішнього законодавства належить виключно до компетенції внутрішніх судових органів та в рамках ст. 19 Конвенції, його єдиним обов'язком є забезпечення дотримання зобов'язань Договірних Держав в рамках Конвенції.

2. Якщо внутрішнє право відповідної Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування та у разі необхідності. Так, Євросуд у рішенні по справі «Калашников проти України» (2009) відмовив у стягненні матеріальних збитків, які завдані невиконанням рішення суду про стягнення заробітної плати, посиляючись на те, що повним та остаточним задоволенням вимоги заявника щодо відшкодування матеріальної шкоди буде виплата заборгованості за рішенням, яка йому досі належить. Друга підстава — у разі необхідності — також враховується Євросудом, зокрема, у рішенні у справі «Гарашенко проти України» (2009) щодо вимог про стягнення інфляційних витрат, зазначено, що немає необхідності розглядати цю вимогу на цьому етапі розгляду, приймаючи до уваги існування провадження у національних судах.

3. При наявності причинного зв'язку, оскільки зв'язок між причиною і наслідком завжди необхідний. Там, де зв'язок результату з попередньою його дією випадковий, взагалі немає причинного зв'язку [9, с. 72 – 74]. Наприклад, Євросуд у рішенні по справі «Беньямінсон проти України» (2007) відхилив вимоги про відшкодування моральної (немайнової) шкоди, оскільки не знайшов жодного причинного зв'язку між визнаним порушенням щодо «розумного строку розгляду справи» (ст. 6 Конвенції) і таким видом шкоди, яку зазнала заявниця в результаті смерті свого чоловіка. Адже його смерть настала після закінчення проти нього кримінального провадження у зв'язку із відсутністю складу злочину.

Справедлива сатисфакція, відповідно до ст. 41 Конвенції, з самого початку мала на увазі лише відшкодування матеріальної шкоди [1, с. 104]. В наступному, з врахуванням динамічного тлумачення вказаної норми, справедлива сатисфакція стала полягати у відшкодуванні: а) матеріальної шкоди; б) моральної (немайнової) шкоди; в) розходів та витрат. З 1991 р. Євросуд у резолютивній частині рішення почав включати положення про сплату заявникові компенсації протягом трьох місяців від дня винесення рішення, а – з 1996 р. зазначав про нарахування і виплату з конкретної суми компенсації процентів у разі недотримання строку виконання цієї вимоги [3, с. 267].

Важливо, що одне лише посилення на факт порушення прав заявника, ще не означає, що будуть задоволені вимоги щодо справедливої сатисфакції. Тому, будь-яку вимогу заявника необхідно обґрунтовувати. При цьому, «має бути наведено детальний перелік претензій з відповідними документами чи посвідками, що підтверджують вимогу, без наявності яких Євросуд може відхилити вимогу повністю або частково» [8, с. 222] (Правило 60 Регламенту Євросуду). Наприклад, у рішенні по справі «Христов проти України» (2009) відмовлено у задоволенні вимог про стягнення матеріальної шкоди, оскільки вони не обґрунтовані, а «...Євросуд не вправі робити з цього приводу припущення».

Моральна (немайнова) шкода фізичної особи відшкодовується грошима або лише визнанням самого факту порушення на просте позбавлення певного права чи свободи. Зокрема, у рішенні Євросуду по справі «Єрошкіна проти України» (2009) зазначено, що за обставин цієї справи (порушення розумного строку розгляду справи – авт.) немає необхідності надавати заявниці будь-яку справедливую сатисфакцію на додаток до тієї, яку становить визна-

ння порушення її прав. Подібна за такими результатами судова практика існує в Україні [7, с. 111 – 122].

В основі критерію встановлення форми та розміру відшкодування такого виду шкоди лежить принцип справедливості та угляду Євросуду. Інколи враховується власна поведінка особи, наприклад, тривале мовчання заявника стосовно виконання рішення в його справі (рішення Євросуду по справі «Назарчук проти України» (2005). Як правило, Євросуд виявляє «більше співчуття до потерпілих, які є явно уразливими, і без сумніву діти та немічні особи можуть мати більше шансів на успіх, ніж особи, які, перебуваючи в ув'язненні, скаржаться на порушення, не пов'язані безпосередньо з винесенням вироку» [5, с. 863].

Моральна (немайнова) шкода юридичної особи спочатку не визнавалася, але з врахуванням динамічного тлумачення ст. 41 Конвенції, ситуація змінилася. Так, у рішенні по справі «Імобільєре Саффі» проти Італії» (липень, 1999) з огляду на обставини справи (порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції – авт.) Євросуд не вважав за необхідне розглядати питання, чи може комерційна компанія стверджувати, що вона зазнала моральної шкоди через тривогу чи хвилювання. Тоді як, у рішенні по справі «Партія свободи і демократії (ÖZDER) проти Туреччини» (грудень, 1999) Євросуд присудив політичній партії компенсацію за моральну шкоду у зв'язку з фрустрацією її членів та засновників, якої вони зазнали внаслідок порушення ст. 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднання). А в розвиток викладеного, у рішенні по справі «Комінгерсол С. А.» проти Португалії» (квітень, 2000) Євросуд не лише підтвердив право юридичної особи на компенсацію моральної шкоди, а й розкрив її зміст стосовно обставин цієї справи. Зокрема, він зазначив, що провадження в національних судах справи поза межами розумного строку (17 років і п'ять місяців) спричинило для «Комінгерсол С. А.», його директорів та акціонерів значні незручності і невпевненість упродовж тривало часу, навіть якщо це стосувалося лише ведення повсякденних справ компанії.

Однак, в окремих рішеннях при визначенні справедливої сатисфакції Євросуд не розділяє майнову і моральну (немайнову) шкоду, розглядаючи їх у сукупності як один вид шкоди, і відшкодовує однією сумою [10, с. 38]. Незважаючи на це, «живий організм» Конвенції є не лише частиною національного законодавства, але й джерелом «конвенційної правосвідомості» в контексті захисту прав кожного.

Література:

1. Гомьен Д., Харрис Д., Зваак Л. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика. – М.: Изд-во МНИМП, 1998.
2. Де Сальвиа М. Европейская конвенция по правам человека. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004.
3. Зайцев Ю. Ефективність рішень Європейського суду з прав людини, або справи, розглянуті з 1959 по 1998 рік. В кн.: Європейський суд з прав людини. Базові матеріали. Застосування практики. – К.: Український Центр Правничих Студій, 2003.
4. Зайцев Ю. Потреба використання практики Європейського суду з прав людини // Практика Європейського суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – К.: Український Центр Правничих Студій, 2002. – № 3.
5. МакБРАЙД Д. Юридична сила рішень Європейського суду і справедлива satисфакція. В кн.: Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / За ред. О. Л. Жуковської. – К.: ЗАТ «ВІПОЛ», 2004.
6. Мармазов В.Є. Методи динамічного тлумачення Конвенції про захист прав людини та основних свобод в юрисдикції Європейського Суду з прав людини. Монографія. – К.: Видавничий Дім «Юридична книга», 2002.
7. Паліюк В. П. Особливості застосування судами України Конвенції про захист прав людини та основних свобод: (навчально–практичний посібник). – Миколаїв: «Атол», 2003.
8. Регламент Європейського суду з прав людини. В кн.: Європейський суд з прав людини. Базові матеріали. Застосування практики. – К.: Український Центр Правничих Студій, 2003.
9. Смирнов В. Т., Собчак А. А. Общее учение о деликтных обязательствах в советском гражданском праве. – Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та, 1983.
10. Сиротенко С. До питання про правові засоби компенсації моральної шкоди у контексті рішень Європейського суду з прав людини // Адвокат. – 2006. – № 5.

Parkhomenko Olga
student, National university «Odessa Academy of Law»

THE PROSPECTIVES OF THE DEVELOPMENT OF ISLAMIC CONCEPT OF HUMAN RIGHTS

The concept and understanding of basic human rights and freedoms have been different over various historical periods. Settled in International legal instruments, human rights and freedom are now ac-